

Jean-Michel Frank

Grondlegger elegant wonen

Enkele maanden geleden wijdde Laurence Benaïm, in samenwerking met het Comité Jean-Michel Frank, een boek aan deze zowel gekwelde als geniale tovenaars van vormen en materialen. Na een drie decennia durende spectaculaire inzinking van zijn marktwaarde is hij nu weer volop in de gratie. Het oeuvre van deze onovertroffen Franse ontwerper, achterneef van Anne Frank, wordt onder meer gepromoot door de Parijse art-decospecialiste Cheska Vallois. Deze herfst presenteert ze een aantal nooit eerder tentoongestelde meubelen van zijn hand. Meteen een goede gelegenheid om wat nader kennis te maken met deze 'bezinger van de onzichtbare elegantie', om Jean Cocteau te parafraseren.

TEKST: CHRISTOPHE DOSOGNE

Jean-Michel Frank (1895-1941) was de zoon van een in Parijs gevestigde joodse bankier. Hij was de jongste van drie broers. Zijn twee oudere broers zouden in de Eerste Wereldoorlog sneuvelen aan het front. Jean-Michel was zwijgzaam van aard, had de looks van een oosterse danseres en had een falsetstem. Als tiener was hij ziekelijk. Hij groeide op in de bourgeoisie, aan de Avenue Kléber, in het 16e arrondissement van Parijs. Stap voor stap knoopte hij betrekkingen aan met de kunstwereld, vooral met de artistieke avant-garde. Zo raakte hij bevriend met de latere surrealistische dichter René Crevel en met Léon Pierre-Quint, die later de eerste biografie over Marcel Proust zou uitgeven. In 1921 zette hij een punt achter zijn makkelijke leventje als erfgenaam en besliste hij zijn eerste interieurs te ontwerpen: het appartement van Pierre Drieu la Rochelle, die hij had leren kennen via René Crevel, en dat van typograaf Charles Peignot.

Een sobere maar chique stijl

Door zijn sterk uitgepuurde, maar bijzonder chique stijl, met kostbare én ruwe materialen, groeide hij uit tot de favoriete interieurontwerper van de Parijse intelligentsia en van de avant-gardistische kunstenaars. In 1924 nam hij zijn intrek in een voornaam herenhuis uit de 18e eeuw. Op de bel-etage liet hij de oorspronkelijke lambrisering afschuren, om die dan in de ruwe staat te behouden. Het meubilair beperkte hij tot het strikte minimum. Opvallend aan de badkamer was dat de muren waren bekleed met grote platen van wit marmer, met lange antracietkleurige aderen. Het netwerk van diagonale lijnen zorgde voor een verbluffend kinetisch effect. De rookkamer gaf dan weer een rustiger indruk, met zijn plafond en mu-

ren die volledig waren ingelegd met blonde strohalmen van rogge, die door het invallende licht een zijdeachtige glans kregen en een golvend effect creëerden. Frank gebruikte hier, in het groot, een techniek die men in de 18e eeuw toepaste om meubelen, kistjes en andere kleine voorwerpen te bekleden. Van meet af aan opteerde hij voor een zeer spaarzame meubilering, ongewone materialen en volledig kale muren, zonder de minste versiering, om een gevoel van rust te creëren. Twee kleuren domineerden zijn interieurs: wit en beige. Toen Jean Cocteau zijn kale appartement verliet, zei hij: "Charmante jongeman, alleen spijtig dat dieven alles hebben meegenomen ..."

Het achtste wereldwonder

Die uitgesproken voorliefde voor de 'esthetica van de leegte' zou zijn geïnspireerd door de strenge,

linkerpagina

Kabinetkast, ca. 1935. Gipsplaten en gepatineerd brons, 109 x 75,5 x 22 cm. Uniek stuk. Sotheby's, Parijs, 11 & 12-03-2014. © Sotheby's. € 3.681.500

boven

Jean-Michel Frank was de achterneef van Anne Frank. Portret Jean-Michel. © Sousa Mendes Foundation.

onder

Clubfauteuil 'Confortable', heruitgevoerd in 2011 door Hermès. Wollige stoffering, beukenhout en massief eikenhout, 80 x 79 x 81,7. © Hermès.

rechts

De grote salon van de woning van Charles en Marie-Laure de Noailles, Place des Etats-Unis, Parijs, ca. 1925. De wanden zijn bedekt met stukken perkament en verder is de ruimte verfraaid met bronzen deurbeslag, stoelen in witte esdoorn, een klein tafeltje in stro-marqueterie, een handgeweven wollen tapijt en een tapijt van Evelyn Wyld.

© Médiathèque de l'architecture et du patrimoine, Charenton-le-Pont.
Foto : Thérèse Bonney.

bijna kloosterlijke eenvoud aangeprezen door de steenrijke Chileense Eugenia Errázuriz (1860-1951), beschermster van kunstenaars en gangmaker van de toenmalige Parijse avant-garde. De Franse schrijver Marc Lambron denkt eerder dat Frank het interieurontwerp zag als een idee: “De aanhangers ervan vind je in gesofisticeerde kringen (...) Zijn beste showroom was de woning van het echtpaar de Noailles, aan de Place des Etats-Unis.” In juni 1926 maakte de jonge ontwerper inderdaad naam door een grote rookkamer, een antichambre en een boudoir in te richten op de

eerste verdieping van het Parijse herenhuis van Charles en Marie-Laure de Noailles. De woning was ontworpen door architect Ernest Sanson, in een nabootsing van de Lodewijk XIV-stijl. Frank had echter lak aan de traditionele normen van de aristocratische interieurs. Hij ontdeed de woning van haar logge, ouderwetse stijl en drukte er zijn minimalistische stempel op. Hij versierde het interieur met moderne kunstwerken, in combinatie met muren bekleed met tegels van perkament, opvallend grote deuren bekleed met bronzen platen, gelamineerd mica op de schoorsteenmantel,

Jean-Michel Frank gebruikte, op groot formaat, een techniek die men in de 18e eeuw toepaste om meubelen, kistjes en andere kleine voorwerpen te bekleden, met name stro in plaats van finer.

lage tafels in de vorm van een omgekeerde U, marqueterie van stro voor de consoletafels en de kamerschermen, en ivoorkleurig marokijnleer of wit pluche voor de fauteuils. Een op de tuin uitkijkend terras werd bekleed met donkergrijs graniet en voorzien van een smeedijzeren tafel met een blad van leisteen, en stoelen bekleed met echt leer. Aan de zijkanten bevonden zich twee schermen van roze terracotta en blauwe leisteen, om de achttien autolichten die voor licht zorgden aan het oog te onttrekken. De kale aanblik van het interieur bracht een esthetische schok teweeg. De critici waren een en al lof. Tientallen jaren later, in 1973, vertelde Yves Saint Laurent in het magazine 'Vogue' over zijn denkbeeldig museum. Hij had het toen onder meer over de grote rookkamer van de Noailles, die hij bestempelde als 'het achtste wereldwonder'.

Minimalisme avant la lettre

Met zijn kubusvormige fauteuil 'Confortable', bekleed met dik leer, in 2011 heruitgebracht door het Franse modehuis Hermès, creëerde Jean-Michel Frank een soort hiëratische massa die frappeert door de indruk van leegte en isolement die ervan uitgaat. Het is al evenzeer een sculptuur als een majestueuze, naar het abstracte neigende fauteuil. De 'Confortable' werd het esthetische paradigma van deze voorloper van de minimalistische kunst. De kloosterachtige soberheid werd verzacht door het raffinement, waarbij hij vormen, materialen en functies vrijelijk naar zijn hand zette. Frank hield ervan kostbare materialen, zeldzame houtsoorten, mica, haaienvel, leer, kwarts en ivoor te combineren met verrassende materialen, zoals perkament, stro, gips, grafiet, moleskin, echt eikenhout (gezandstraald, loodwit geleverd, bewerkt met guts of dissel), rotan, gevlochten teen en smeedijzer. "Het was allemaal ongelofelijk geraffineerd en tegelijk eclatant", aldus Cheska Vallois over zijn stijl. "Frank goochelde met afmetingen: zijn meubelen waren kleiner, smaller, groter, hoger of lager dan gewoonlijk. Je herkent zijn werk altijd aan die gedurfde proporties, aan zijn heel eigen 'gulden snede'. Tegelijk eigentijds én tijdloos. Dat is de échte paradox van Jean-Michel Frank. In de jaren dertig wist hij met zeer diverse, prachtige materialen dingen te creëren die eigenlijk thuishoorden in het jaar 2000!" Aan het einde van de jaren twintig ging de ontwerper in zee met meubelmaker Adolphe Chanaux (1887-1965), die bijzonder goed vertrouwd was met de

boven
Bergmeubel, ca. 1925. Gemerkt CP voor Chanaux et Pelletier. Stro-marqueterie en exotische houtsoorten, 150 x 140 x 39 cm. Christie's, Parijs, 25-11-2015. © Christie's Images Ltd. € 427.500

onder
Tafellamp 'Colonne', ca. 1931-'32. Gips, lichtonderdelen, papieren lampenkap. Hoogte 52,7 cm. Christie's, New York, 19-12-2013. © Christie's Images Ltd. \$ 137.000 (€ 100.000)

materialen en technieken. Uit die samenwerking ontstond de essentie van de Frank-stijl: meubelen van een uitgepuurde, onmiddellijk herkenbare stijl. Tegelijk ging hij ook samenwerken met de jonge Zwitserse beeldhouwers Alberto en Diego Giacometti, onder meer voor het ontwerpen van lampen, objecten, vazen en haardijzers van eenvoudige en zuivere vormen, te koop aangeboden in de boetiek die Jean-Michel Frank opende in maart 1935, in de Parijse Rue du Faubourg Saint-Honoré. Dagelijks kwamen daar rijke klanten, vermaarde vaklui, toonaangevende kunstenaars en andere prominente persoonlijkheden over de vloer. Allen waren ze vol bewondering voor de ontwerper die, ondanks zijn depressies en verslavingen, een revolutie had ontketend in het Parijse interieurontwerp. De meest frappante staaltjes daarvan waren de muzieksalon van Cole Porter, het appartement van schrijver François Mauriac en het herenhuis van bankier André Meyer. Hij kreeg ook opdrachten uit de Verenigde Staten, onder meer van miljardairs. Zo mocht hij de woning van Charles Templeton Crocker, in San Francisco, en het appartement van Nelson Rockefeller, in New York, inrichten. Franks ontwerpen

hadden niet dat protserige van sommige art-deco-interieurs. Ze waren rustig, harmonisch en als afgezonderd van de wereld.

Altijd op zoek naar rust

Toen Franks twee oudere broers sneuvelden in de Eerste Wereldoorlog was zijn vader ontroostbaar. Uiteindelijk zou hij zelfmoord plegen. Niet lang daarna stortte zijn moeder in en werd ze opgenomen in een instelling. Twee decennia later werd Jean-Michel Frank opnieuw geconfronteerd met oorlog en antisemitisme. Chanaux had zijn atelier in september 1939 moeten sluiten. In juli 1940, nadat het Franse leger was verslagen, vluchtte Frank naar Bordeaux, in gezelschap van de jonge William Thaddeus Lovett, bijgenaamd Thad, een raadselachtige Amerikaan die tot de 'Café Society' behoorde en zijn liefdespartner was geworden. Beiden slaagden erin een uitreisvisum voor Lissabon te bemachtigen. Dat was toen de laatste uitweg naar Amerika. Toen hij in de Portugese hoofdstad aankwam, besliste Jean-Michel Frank alleen met de boot naar Buenos Aires te reizen. In Argentinië, ver weg van de oorlog, ging hij korte tijd weer aan de slag als decorateur en designer,

rechts
Kabinetkast, ca. 1930. Gezwart perenhout en deuren van getint roggenleer. © Vallois, Parijs.
Foto : Arnaud Carpentier.

links
Tafel 'Diabolo', ca. 1930. Perkament.
© Vallois, Parijs. Foto : Arnaud
Carpentier.

in samenwerking met de firma Comté, die sinds enkele jaren de meubelen van Adolphe Chanaux op de markt bracht. Hoewel hij zich als balling behoorlijk ontredderd voelde, wist Frank zijn typische Parijse stijl feilloos te paren aan de Zuid-Amerikaanse vakkennis en materialen. Maar van harte ging het allemaal niet. Hij voelde zich er niet thuis. Hij wilde zo snel mogelijk herenigd worden met zijn Amerikaanse vriend. Toen hij in januari 1941 in New York arriveerde, zag hij daar een deel van de gevluchte Europese intelligentsia terug. Hij begreep echter al snel dat de tijden veranderd waren. De oude wereld, in 1944 zo treffend bezongen door de Oostenrijkse schrij-

ver Stefan Zweig in 'Die Welt von gestern', zijn literaire testament, bestond niet meer. Thad had hem laten vallen. Hij stond hem niet eens op te wachten toen hij arriveerde met de boot. Jean-Michel Frank voelde zich terneergeslagen. In een New York dat hij niet meer herkende, ging hij vruchteloos op zoek naar zielenrust. Hij probeerde zijn psychische kwellingen te verzachten met bedwelmende middelen. In maart 1941 stierf hij aan een overdosis barbituraten. Het overlijden van de geniale ontwerper was slechts goed voor een kort bericht in 'The New York Times'. De meeste van zijn Franse vrienden kwamen het pas na de oorlog te weten ...

De marktwaarde van Jean-Michel Frank

Tijdens de jaren van de wederopbouw beantwoordde de stijl van Jean-Michel Frank niet meer aan de nieuwe tijdgeest. Zijn stijl werd te veel geassocieerd met de aristocratische leefwijze van vóór de oorlog en raakte uit de gratie. Geleidelijk aan verdwenen zijn interieurs, doordat de opeenvolgende eigenaars ze herinrichtten of gewoon omdat ze werden afgebroken. In 1960 was Jean-Michel Frank al dermate in de vergetelheid geraakt dat het niet eenvoudig was te weten wat hij allemaal had gecreëerd. Men was zelfs bijna vergeten dat hij überhaupt ooit had bestaan! Hij raakte slechts bevrijd uit het vagevuur toen het tijdschrift 'L'Œil' in mei 1963 een artikel aan hem wijdde, met als titel 'Jean-Michel Frank. Un décorateur oublié'. Het artikel was gebaseerd op een gesprek met Adolphe Chanaux. Het vormde meteen ook de aanzet tot een biografie en een herontdekking van zijn belangrijkste ensembles, aan de hand van foto's bewaard door zijn voormalige associé. Toen Yves Saint Laurent en Pierre Bergé aan het begin van de jaren 1970 hun fabelachtige art-decocollectie begonnen aan te leggen, waren ze de eersten die weer bewondering koesterden voor de meubelen van Jean-Michel Frank. De appreciatie van deze twee geraffineerde estheten was heel belangrijk. Tijdens de laatste decennia van de vorige eeuw werd hij in ere hersteld door prominente figuren als Alain Lesieutre, Félix Marilhac, Jean-Marcel Camard en Andrée Putman. Geleidelijk aan raakte Frank erkend als een van de meest creatieve ontwerpers van de Franse sierkunst van de 20e eeuw. Tegenwoordig gaan zijn meubelen van de hand voor astronomische bedragen. Zo werd in december 2013, bij Christie's in New York, \$ 137.000 (€ 100.000) geboden voor een tafellamp van het model 'Colonne' (ca. 1931-1932), van gips en papier. In november 2015 bood een koper bij Christie's in Parijs € 427.000 voor een bergmeubel (ca. 1925) van gevlamd gele peroba, avodiré en marqueterie van stro. Nog veel straffer was het bod van € 3,7 miljoen, een wereldrecord, bij Sotheby's in Parijs, in maart 2014, voor een kabinet van gepatineerd brons en gips (ca. 1935). Het ging om een uniek stuk uit de collectie van de Parijse handelaar en kunsthistoricus Félix Marilhac. (cd)

Meer weten

Contact

Galerie Vallois
Rue de Seine 41
Parijs
www.vallois.com

Comité Jean-Michel Frank
Avenue Maurice Thorez 107
Ivry-sur-Seine
www.comitemjf.com

Lezen

Maarten van Buuren, 'Jean-Michel Frank. Een ruimte voor de ziel',
Uitgeverij: Lemniscaat, 2013,
ISBN: 9789047706021